

УДК 378.058.261

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Н.М.Гаврилюк

Анотація. Розглядається теоретичне вивчення моніторингу в освіті; аналізується зарубіжний досвід його здійснення.

Ключові слова: моніторинг в освіті, зарубіжний досвід, управління якістю.

Аннотация. Рассматривается теоретическое исследование мониторинга в образовании; уделяется внимание истории возникновения этого процесса и зарубежному опыту его внедрения.

Ключевые слова: мониторинг в образовании, зарубежный опыт, управление качеством.

Summary. Further theoretical educational monitoring investigation, history of its forming, foreign experience of its introduction are considered.

Key words: educational monitoring, foreign experience

Постановка проблеми. Ураховуючи інтереси суспільства, Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. №926 (926/2010) "Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні", Кабінет Міністрів України постановив затвердити Порядок проведення моніторингу якості освіти. Водночас держава бере на себе функції забезпечення моніторингу освітнього процесу шляхом регулярного збору інформації, об'єктивного аналізу та прийняття відповідних рішень. Для освітнього середовища України поняття моніторингу є абсолютно новим явищем, яке потребує всебічного освоєння, ґрунтовного вивчення, зокрема на теоретичному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологію педагогічних вимірювань та моніторингу освіти розробляли Т.Гусен, Б.Блум, Річард М.Вулф, Джон Ф.Ківз, Джеймс С.Коулман, Т.Невіл Послтвейт, Р.Тайлор, Р.Торндайк, а також українські дослідники — І.Булах, Г.Єльнікова, О.Локшина, Т.Лукіна, О.Ляшенко та російські вчені — В.Кальней, О.Майоров, Д.Матрос, А.Орлов, Д.Полев, Н.Селезньова, О.Субетто, С.Шишов та ін.

Метою даної статті є теоретичний аналіз моделей освітнього моніторингу в історичному аспекті, та зарубіжному досвіду його здійснення.

Виклад основного матеріалу. Історія моніторингу в освіті нараховує понад 100 років. Офіційно на національному та регіональному рівнях моніторингове оцінювання як метод дослідження систем освіти й освітнього процесу для поліпшення його якості починається з 30-х років ХХ ст.

Шлях становлення та розвитку моніторингу у світовій системі педагогіки, за дослідженням О.Локшиної, пройшов три етапи. Пізніше виокремлять четвертий етап, що буде охоплювати період з 90-х рр. ХХ ст. до наших днів.

Перший етап становлення (30-50-ті роки), посилаючись на американського вченого Р.Тайлера, дослідниця визначає як такий, що «вперше акцентував увагу на можливості системного підходу в галузі моніторингу, починаючи від адекватного структурування змісту освіти й закінчуючи ефективними процедурами оцінювання навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не лише отриманих знань, а й набутих умінь і навичок».

З метою фундаментального реформування системи шкільної освіти в США за допомогою моніторингу досліджується рівень підготовки випускників 30 шкіл та сформованості в них афективних рис (суспільна позиція, критичне мислення), із другої половини 50-х років оцінювання як інструмент дослідження систем освіти поширюється в Європі. Моніторинг в освіті широко використовують у різних країнах при плануванні та під час практичного впровадження освітніх реформ. У 1958 році директор Центру порівняльної педагогіки Чиказького університету К.Андерсон запропонував докладно порівнювати національні системи шкільної освіти на основі емпіричного вимірювання вхідних ресурсів і навчальних досягнень учнів.

Другий етап (60-70-ті роки) пов'язаний з діяльністю групи вчених Центру порівняльних досліджень у галузі освіти (США), яка ініціює проведення міждержавних моніторингових досліджень шляхом тестування навчальних досягнень учнів.

Цей етап характеризується виходом досліджень на міжнародний рівень та обґрунтуванням концептуальних засад моніторингу, розробкою системи освітніх індикаторів. У 1959 році Міжнародною асоціацією зі шкільної успішності (IEA) уперше проведено міжнародне порівняльне моніторингове дослідження успішності з математики учнів початкової і середньої школи (FIMS). Надалі міжнародні дослідження рівня навчальних досягнень з окремих предметів, інформаційно-комунікативної, функціональної грамотності учнів здійснюють Інститут освіти ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація з оцінювання якості освіти (IAEA), Міжнародна асоціація з оцінювання шкільної успішності (IEA), Міжнародний Інститут планування освіти (МІРО), Інститут освіти ЮНЕСКО, Організація економічної співдружності та розвитку (ОЕСД), Міжнародний дитячий фонд ЮНІСЕФ, Інститут економічного розвитку при Всесвітньому банку та інші організації. На початку 60-х років у США створено експериментальний комітет із проблем вимірювання освітнього розвитку під головуванням Ралфа В. Тайлора. У 1969 році за фінансуванням уряду США проведено перше Національне вимірювання поступу освіти, а в 1978 році ухвалено закон про обов'язкове періодичне загальнодержавне вимірювання освітнього поступу.

80-90-ті роки (третій етап) – це час, що включає збір даних на різних рівнях освіти, урахуває контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та освітні результати і передбачає інтерпретацію отриманих фактів з метою вироблення плану подальших дій. У цей період актуальності набувають проблеми визначення рентабельності, організації ефективного управління ресурсами, оцінювання продуктивності забезпечення освітніх систем. Якість освіти стає політичною категорією. Велику роль у цьому відіграє значне поширення в гуманітарній сфері, у тому числі й освіті, систем оцінки якості та управління (менеджменту) якістю [2].

Четвертий етап (із середини 90-х років ХХ ст. до наших днів) ознаменувався спрямованістю на політичну підтримку та наукову обґрунтованість досліджень. Дослідження спираються на потужну методологічну базу, використовуються статистичні методи вимірювання теоретичних даних, упроваджуються багаторівневі моделі. Стає можливим створення ієрархічно впорядкованої, багаторівневої інформаційної системи управління якістю освіти. У міжнародних дослідженнях TIMSS, CIVICS, PISA, MONEE та інших реалізуються експерименти, спрямовані на створення ефективних методик вимірювання параметрів досліджуваних об'єктів у системі освіти та освітньому середовищі,

визначення єдиних показників і критеріїв якості освіти та окремих її складових.

В Україні історія становлення системи моніторингу в освіті на національному рівні починається з 1997 року створенням Центру моніторингу освіти при Інституті змісту і методів навчання Міністерства освіти України. З 1999 року його реформовано у відділ моніторингу якості загальної середньої освіти Науково-методичного центру середньої освіти, який започатковує всеукраїнські моніторингові дослідження: якості основної навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (2001, 2003, 2004), якості засвоєння курсу фізики (1999), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002), стану фізичного, морального і психічного розвитку учнів та інфраструктури навчальних закладів, яка забезпечує збереження здоров'я школярів (2005). У 1999 році засновано першу в Україні організацію у сфері професійного оцінювання та відбору кадрів — Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України. У 2005 році утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами.

Сьогодні дослідження за програмами освітнього моніторингу здійснюється впливовими міжнародними організаціями, серед яких : Інститут освіти ЮНЕСКО; Міжнародна асоціація з оцінювання шкільної успішності (IEA); Міжнародна асоціація з оцінювання якості освіти (IAEA); Міжнародний інститут планування освіти (МІПО); Організація економічної співпраці та розвитку (OECD); Міжнародний дитячий фонд ЮНІСЕФ; Інститут економічного розвитку Всесвітнього банку.

Існуючі системи моніторингу можна умовно групувати за декількома критеріями.

Перша група припускає моніторинг, пов'язаний з безпосереднім нагромадженням і структуризацією інформації.

Друга група – моніторинг розвитку знань учнів, розроблений СИТО – голландським Національним інститутом з оцінки досягнень в області освіти. Дана система побудована з використанням моделі "мета-результат" і обліком характеристик процесу навчання. Підставами для порівняння служать як динамічні характеристики, так і порівняльні результати. Як об'єкт виступають знання окремого учня, на основі яких формулюються висновки про ситуацію в навчальній групі. Результати моніторингу призначені як для прийняття тактичних управлінських рішень в освіті, так і для вироблення стратегічних рішень; ними користаються педагоги й адміністратори.

Третя група – системи моніторингу, побудовані з використанням моделі "вхід-вихід" [4, 17]. Як вхід розглядаються характеристики учня, наприклад такі, як соціально-економічний статус родини й здібності. Для одержання інтегрального результату розроблювачі вводять поняття «ефект впливу школи», маючи на увазі розходження між середнім рівнем діяльності освітньої установи і визначеним стандартом з урахуванням складу учнів у даному навчальному закладі.

Четверта група – системи моніторингу на рівні освітньої установи. З їхньою допомогою робляться спроби оцінити ефективність тієї чи іншої технології навчання, виділити фактори, що впливають на якість навчання, знайти приклади зв'язку кваліфікації педагога і результатів викладання і т.д.

Щодо історичного аспекту моніторингу, про результати аналізу якості освіти представлено на прикладі шкіл Німеччини другої половини ХХ століття.

Можна виокремити основні тенденції розвитку системи контролю навчальних досягнень учнів у німецьких школах цього періоду: розвиток педагогічних поглядів на сутність і механізми оцінної діяльності; оформлення результатів педагогічного оцінювання у вигляді атестата як документа про освіту; визначення успішності з метою допуску випускників гімназій до навчання в університеті й формування особистої кар'єри, контролю відвідування занять у народних школах і ліквідації неграмотності; розроблення механізмів письмового оцінювання як обов'язкової складової навчання тощо.

У працях німецьких педагогів другої половини ХХ століття поняття „моніторинг якості освіти” охарактеризовано як систему цілеспрямованого безперервного спостереження, збирання, обробки, аналізу, аналітичної оцінки та корекції інформаційного матеріалу з метою відстеження функціонування освітньої системи, прогнозування динаміки та основних тенденцій її розвитку, виявлення відхилень від освітніх стандартів і прийняття адекватних ситуації управлінських рішень у контексті створення умов для якісної освіти.

У Німеччині історично сформувалися зовнішній (національний та міжнародний) і внутрішній види моніторингу якості освіти. У форматі зовнішніх моніторингових досліджень найпоширенішими для фіксації рівня навчальних досягнень учнів були стандартизовані тести.

Результати міжнародних досліджень якості освіти у 90-х роках ХХ століття (TIMSS і PISA) показали, що введення чітких орієнтирів в освітньому просторі Німеччини, спрямованих на розвиток актуальних компетенцій, є передумовою формування гнучкої об'єктивної системи діагностики досягнення вимог міжнародного стандарту якісної освіти.

У 1990-2000 рр. пріоритетним завданням німецької шкільної освіти став пошук нових технологій її моніторингу в контексті створення єдиного європейського освітнього простору. Особлива увага звертається на варіанти альтернативного оцінювання в контексті „відкритого навчання”, в яких домінує ідея самостійного, індивідуалізованого навчання, запроваджуються нові форми і методи моніторингу якості освіти, зокрема так звані листи спостереження, презентації, технології „портфоліо” тощо [3].

Структуру змісту моніторингу якості освіти складають наступні напрями досліджень:

- педагогічний (вивчення рівня навчальних досягнень учнів і студентів, якості змісту освіти);
- психологічний (вивчення емоційної рівноваги, моральних цінностей тощо);
- соціологічний (вивчення соціальних умов життя, навчання та праці учасників освітнього процесу);
- медичний (вивчення стану фізичного здоров'я, санітарно-гігієнічних умов праці та навчання, функціонування закладів охорони здоров'я, їх результативності, наявності програм соціального захисту учасників освітнього процесу тощо);
- статистичний (збирання статистичної інформації відповідно до показників державної та відомчої статистичної звітності);
- ресурсний (вивчення обсягів, розподілу та якості забезпечення системи освіти матеріально-технічними, фінансовими, науково-методичними ресурсами);
- кадровий (вивчення кадрового складу педагогів та управлінців системою якості освіти, аналіз системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, фіксація вакансій залежно від місця розташування навчальних закладів, навчального предмета тощо);
- управлінський (комплексний аналіз системи освіти за різними групами показників для вироблення управлінського рішення, оцінювання ефективності державного управління освітою та її якістю)[1].

Аналіз літературних джерел свідчить, що дослідники, які займалися організацією моніторингу в освіті, дотримувалися певних педагогічних вимог. Узагальнивши погляди науковців, ми встановили, що моніторинг якості навчальних досягнень студентів повинен забезпечувати:

- всебічність, яка полягає в тому, що моніторинг повинен охоплювати всі розділи програми, забезпечити перевірку теоретичних знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок студентів, досвіду творчої діяльності, оцінних суджень;
- об'єктивність, яка виключає суб'єктивність, найчастіше помилкові судження й висновки викладача, які зумовлюються недостатнім вивченням студентів або упередженістю до деяких із них;
- систематичність, регулярність проведення на всіх етапах процесу навчання;
- індивідуальний характер навчального процесу, який вимагає здійснення роботи кожного студента;
- диференційований підхід, який ураховує специфічні особливості кожного предмета та індивідуальні якості студентів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Моніторинг в освіті – категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальні положення теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології і управління. Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він служить головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти) підростаючим поколінням.

Отже, під моніторингом якості освіти у вищому навчальному закладі ми розуміємо інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень щодо коригування небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Подальших розробок потребують методи, принципи, етапи здійснення моніторингу.

Література

1. Лаврук В. Діагностика управлінської компетентності директора школи/ В. Лаврук. – К.: Шк.. світ. 2008. – 128с.
2. Локшина Олена. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / Локшина О.І. – К.: К.І.С, 2004. –128 с.
3. Шимків, І.В. Моніторинг якості освіти в школах Німеччини другої половини ХХ століття [Текст] : Дис... канд. наук: 13.00.01/ Шимків Інна Василівна – К., 2008.
4. Уилмс Д. Системы мониторинга и модель «Вход-выход» / Д. Уилмс // Директор школы. – 1995. – № 1. – С. 17-23.